

FİKRİ VE SİNAİ MÜLKİYET HAKLARI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN BULUŞLARIN TİCARİLEŞTİRİLMESİ SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN ENGELLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ^(*)(**)

OBSTACLES AND SOLUTIONS ENCOUNTERED DURING THE COMMERCIALIZATION PROCESS OF INVENTIONS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN TURKEY WITHIN THE FRAMEWORK OF INTELLECTUAL INDUSTRIAL PROPERTY RIGHTS

Doç. Dr. Özkan ŞAHİN^(**)
Yasemin BAYKAL^(***)

Öz

Bu çalışma, Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşların ticarileştirilmesi sürecinde karşılaşılan mevzuat kaynaklı engellerin tespiti ile tespit edilen engellerin kaldırılması için çözüm önerisi sunmak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada fikri ve sınai mülkiyet hakları konusunda kavramsal çerçeve ortaya koyulmuştur. Ayrıca istatistiki verilerin de incelenmesiyle Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen buluşların ticarileştirilme süreçleri ve uygulamaları ele alınmıştır. Yapılan araştırma sonucunda, söz konusu alandaki engeller tespit edilmiş olup, bu engellerin büyük çoğunun Türkiye'de yer alan kanuni düzenlemelerdeki eksiklikler ve belirsizliklerden kaynaklandığı belirlenmiştir. Belirlenen engel ve belirsizliklerin çözüme kavuşturulması amacıyla mevcut düzenlemelerde değişiklikler yapılmasına ve ek yasal düzenlemeler getirilmesine yönelik çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Yükseköğretim Kurumu, Buluş, Sınai Mülkiyet Hakları, Ticarileşme, Fikri Mülkiyet Hakları.

Abstract

This study was carried out in order to provide a solution proposal for the determination of the obstacles arising from the legislation and the removal of the obstacles encountered in the commercialization process of the inventions made in higher education institutions in Turkey. For this purpose, the study has been put forward within the scope of the commercialization processes and practices of the inventions realized in higher education institutions in Turkey and in the world, by examining the statistical data obtained by putting forward the conceptual framework on intellectual and industrial property rights. As a result of the research, the obstacles in this area have been identified, and it is seen that most of these obstacles arise from the deficiencies and uncertainties in the legal regulations in Turkey. It was concluded that it would be beneficial to introduce additional legal regulations by the legislator in order to resolve the obstacles and uncertainties mentioned, and to introduce explanatory regulations about the issues that contain uncertainty, and solutions were offered in order to remove some of the obstacles.

Keywords

Higher Education Institution, Invention, Industrial Property Rights, Commercialization, Intellectual Property Rights.

^(*) (Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 11.03.2022 / Kabul Tarihi: 16.09.2022).

^(**) Bu makale Yasemin Baykal'ın Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Girişimcilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

^(***) Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, (ozkansahin@duzce.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5341-1274).

^(****) Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, (yasemnbaykal@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5648-1665).

Atıf/Citation: Baykal, Yasemin & Özkan, Şahin (2022) "Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları Çerçevesinde Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşların Ticarileştirilmesi Sürecinde Karşılaşılan Engeller ve Çözüm", TFM, C: 8, S: 2, s. 529-542.

I. GİRİŞ

Küreselleşmenin hızlanması ve dünya ekonomisinin uğradığı dönüşüm ile ülkeler arasındaki rekabette artış gözlenmektedir. Rekabet içerisinde bulunan ülkelerin, rekabet güçlerini artırarak ve sürekli bir yapıyla buluşturarak vatandaşlarının refah seviyesini artırmaları gündeme gelmektedir. Rekabet güçlerinin artırılması noktasında firmalar, uzmanlaştıkları alanlarda yüksek katma değerli ürün ve hizmet sunmaları sonucu rakiplerine üstünlük sağlayabileceklerdir. Yüksek katma değerli ürün üretimi, yüksek kazanç elde edilerek ekonomik gelişmeyi artırmayı kolaylaştıran bir yoldur.¹

Yüksek katma değerli ürünlerin ortaya çıkması durumunda ise fikri ve sınai mülkiyet hakları ile koruma altına alınmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu alandaki korumanın artışı ile iktisadi hayatta yer alan belirsizlikler kalkarak teknolojiye bilgi akışı ivme kazanmakta ve girişimcilerin teşviki ile ekonomik büyümede süreklilik elde edilmektedir.²

Yüksek teknolojiye ürün üretiminin gelişmiş olduğu ülkelerde fikri ve sınai mülkiyet haklarıyla ilgili yasal düzenlemelerin ve korumaların da kapsamlı ve detaylı olduğu görülmektedir. Söz konusu buluşlar üretimde çarpan etkisi yaparak ülke ekonomisinin gelişimine etkili değer sağlamaktadır.

Gelişmiş birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de fikri ve sınai mülkiyet haklarıyla ilgili düzenlemelerle çalışanların gerçekleştirdiği buluşlar ve yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşların hukuki koruma altına aldığı görülmektedir. Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlarda gerekli başvuruların yapılması ve devamı prosedürün izlenmesi sonucu buluş üzerinde yükseköğretim kurumu hak sahibi olur ve sonrasında ticarileştirme süreci uygulama bulur. Ürünün ticarileştirilmesi sonucunda yükseköğretim kurumlarının elde ettiği gelir ile ülke ekonomisini geliştirici dönütlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bilim üretim merkezlerinden olan yükseköğretim kurumlarında birçok

araştırmacı çalışmakta olup Türkiye için yüksek öneme sahip bilimsel ve çağdaş faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen buluşların ticarileşme potansiyelleri yadsınamaz olup, söz konusu ticarileşme sürecinin buluşun yaratıcısı olan araştırmacı ve buluşun hak sahibi haline gelen yükseköğretim kurumu bakımından ülke menfaatlerinin ve ekonomisinin yararına minimum süre içerisinde neticelenip maksimum fayda ve ekonomik kazançla ulaşılması mümkün kılınmalıdır. Bu bağlamda, yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen buluşların önemi göz ardı edilemez niteliktedir. Yükseköğretim kurumlarında katma değeri yüksek ürün üretimi için gerekli olan teknolojik gelişmelerin buluş aşamasına gelmesinden sonraki aşamalarda etkin bir patent tescili ve ticarileştirme sürecinin yürütülmesi bu kapsamda önemli bir rol oynayacaktır.

Araştırmanın ana problemi; “Fikri ve sınai mülkiyet hakları çerçevesinde Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen buluşların ticarileştirilmesi sürecinde karşılaşılan engeller nelerdir?” biçiminde belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın temel amacı, fikri ve sınai mülkiyet hakları çerçevesinde Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşların ticarileştirilmesi sürecinde karşılaşılan engelleri tespit etmek ve bu engellere çözüm önerileri sunmaktır. Çalışmanın alt amacı ise çalışma konusundaki engellere çözüm önerileri sunulması sonucunda ticarileştirilen buluş sayısının artmasının sağlanmasıdır. Nitel araştırma yöntemiyle araştırma konusu bütüncül bir biçimde ele alınmıştır. Yapılan araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden belge (doküman) inceleme yöntemi tercih edilmiştir. Belgelerin incelemesinde genel tarama ile alan yazında tespitler yapılmış ve yasa ve yönetmelik maddeleri incelenmiştir.

Araştırmada betimsel araştırma modeli tercih edilmiştir. Bu model ile elde edilen veriler tam olarak tanımlanmaktadır. Araştırma yönteminin yapılan araştırmaya uygun seçildiği varsayılmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda verilerin toplanmasında dokümanlardan yararlanılmıştır. Görüşme tekniğinin kullanılması ve web sitelerinin taranması sonucu analiz yapılarak veriler elde edilmiştir. Ayrıca, araştırma yapılırken resmi istatistiklerden de faydalanılmıştır. Toplanan verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır.

¹ **Karaaslan, Ahmet & Tuncer, Güner** (2010), ‘Uluslararası Rekabet Gücünün Artırılmasında Temel Devlet Politikaları’ Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S: 26. s. 42.

² **Ata, Ahmet Yılmaz & Şahbaz, Ahmet** (2013), ‘Mülkiyet Hakları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki; AB Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme’ Sosyoekonomi Dergisi, S: 20, C: 20, s. 169.

II. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE ALMAN HUKUKUNDAKİ YASAL DÜZENLEMELER

A. Genel Olarak

Amerikan hukuk sistemindeki yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlara ilişkin düzenlemeler birçok ülkenin hukuk sistemini etkilemiştir. SMK’da ki çalışanların buluşları ve yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar üzerindeki hak sahipliğine ilişkin düzenlemeler üzerinde ise Alman hukuku etkilidir. Bu sebeple bu kısımda Amerikan ve Alman hukuk sisteminde yer alan düzenlemelere değinilecektir.³

1. Amerikan Hukukuna Göre Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar Üzerindeki Hak Sahipliği

Amerikan hukuk sisteminde üniversitelerdeki teknoloji politikalarıyla alakalı çok sayıda yasal değişikliğe 80’li yıllarda gidildiği bilinmektedir. Şöyle ki; bu değişikliklerden en önemlileri, Bayh-Dole Yasası, Stevenson-Wydler Yasası ve Federal Teknoloji Transferi Yasası’dır. Bayh-Dole Yasası’nın amacı; rekabet ve girişimcilik alanında serbesti sağlanarak küçük ölçekli işletmelerin ve kâr amacı gütmeyen kurumların ortaya çıkardığı buluşların desteklenmesidir.⁴

Ancak, Bayh-Dole Yasası’nda yalnızca devletin desteklediği araştırmaların sonucu olarak ortaya koyulan buluş durumunda hak sahipliği müessesesinin düzenleme bulduğu, üniversite öğretim elemanlarının araştırmalarının devlet destekli olmaması halinde patent üzerindeki hak sahipliğinin üniversitelerinin kendi politikaları ve çalışanların buluşları hakkındaki genel hükümlere göre belirleneceği görülmektedir.⁵

2. Alman Hukukuna Göre Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar Üzerindeki Hak Sahipliği

Alman hukuk sisteminde İşçi Buluşları Hakkında Kanunda öğretim elemanları tarafından ortaya

koyulan buluşlar serbest buluş olarak tanımlanmış olmakla birlikte 2002 yılında kanun değişikliğine gidilmiştir. Yapılan değişiklik sonucu “Hochschul-lehrerprivileg” adındaki kavram ile öğretim elemanlarının yaptığı buluşlar hizmet buluşu olarak tanımlanmıştır. Yapılan değişiklik ile öğretim elemanlarının buluşları hakkında işçi buluşlarına ilişkin kanuni düzenlemelere benzer bir hukuki rejim uygulanmakla birlikte Alman Anayasası’nda yer alan bilim özgürlüğü kapsamında bir takım farklı düzenlemelere de yer verilmiştir. Bu farklı düzenleme içeriklerinde öğretim elemanının yayın yapmadan önce üniversiteyi bilgilendirmesi yükümlülüğü ve araştırmacının yayın yapmama özgürlüğünü koruyucu hükümler getirilmiştir.⁶ Bunun yanında 2002 yılında yapılan değişiklik sonucu, yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluş sonucu yükseköğretim kurumu hak isteyebilecek ve buluştan elde edilen gelirin %30’u da buluş sahibine ait olacaktır.⁷

3. Türkiye’de Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar Üzerindeki Hak Sahipliği

6769 sayılı SMK ve 29/09/2017 tarihli, 30195 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan Çalışan Buluşlarına, Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlara ve Kamu Destekli Projelerde Ortaya Çıkan Buluşlara Dair Yönetmelik ile Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar hakkındaki usul ve esaslar belirlenmiştir. İlgili yönetmelik ile yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlara ilişkin bildirim yükümlülüğü, hak sahipliği, başvuru yapılması, itiraz işlemleri ve buluştan elde edilen gelirin paylaşımına ilişkin hususlar hakkında düzenlemeler yapılmıştır.

a. Buluş Kavramı

Buluş, beşerî bir gereksinim sonucu oluşan sonuna fikri ürün ile getirilen çözümdür. Bu çözüm, teknik alana girmekle birlikte uygulanabilir bir öğreti ile getirilmelidir.⁸ SMK madde 82’ye göre bir buluşun patent kapsamında korunabilmesi için buluşun yenilik unsuru taşıması, buluş basamağına sahip ol-

³ Polater, Salih (2019) Yükseköğretim Kurumlarında Meydana Getirilen Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları ve Hak Sahipliği, 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 41.

⁴ Özden Merhacı, Selin (2015), ‘Amerika Birleşik Devletleri Bayh-Dole Yasası ve Türk Hukukunda Öğretim Elemanlarının Buluşlarına İlişkin Bir Değerlendirme’ Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S: 2, C: 64, s. 431.

⁵ Polater, s. 42.

⁶ Özden Merhacı, s. 416.

⁷ Polater, s. 41.

⁸ Polater, s. 25.

ması, sanayiye uygulanabilir olması, Sınai Mülkiyet Kanunu madde 82/2'de belirtilen buluş niteliğinde sayılmayan konu ve faaliyetlerden olmaması ve Sınai Mülkiyet Kanunu madde 82/3'de belirtilen patent verilemeyecek buluşlardan olmaması gerekmektedir.

b. Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluş Kavramı

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 3. maddesi, c bendinde yükseköğretim kurumu kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır: “c) (Değişik birinci paragraf: 29/6/2001- 4702/1 md.) Yükseköğretim Kurumları: Üniversite ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, araştırma ve uygulama merkezleri ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı meslek yüksekokulları ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın ve kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından kurulan meslek yüksekokullarıdır.

(Değişik: 3/4/1991- 3708/1 md.) Yüksek teknoloji enstitüsü, özellikle teknoloji alanlarında yüksek düzeyde araştırma, eğitim- öğretim, üretim, yayın ve danışmanlık yapan, kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip bir yükseköğretim kurumudur.”

SMK'nın 121. maddesinin 1. fıkrası ile Yükseköğretim Kanununda sayılan yükseköğretim kurumları dışında Millî Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşların da yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluş niteliğinde olacağı hüküm altına alınmıştır.

c. Buluş Yapanın Bildirim Yükümlülüğü ve Hak Talebi

SMK'nın 121. maddesinin 2. fıkrasında, yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda bir buluş gerçekleştirildiğinde buluşu yapanın buluşunu yazılı olarak ve geciktirmeksizin yükseköğretim kurumuna bildirmekle yükümlü olduğu ve patent başvurusu yapılmışsa da yükseköğretim kurumuna başvuru yapıldığına dair bildirim yapılması gerektiği belirtilmektedir.

Yine, ÇBY'nin 29. maddesinin 1. fıkrasında, yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalış-

malar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşların, buluşu yapan tarafından yazılı olarak ve geciktirmeksizin yükseköğretim kurumu tarafından belirlenen ilgili birime bildirileceği, yükseköğretim kurumu böyle bir birim belirlemediyse yükseköğretim kurumu tarafından belirlenene kadar buluş bildirimini rektörlüğe yapılacağı ve ilgili birimin buluşun gizliliğine ilişkin her türlü önlemi almakla yükümlü olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca ÇBY'nin 29. maddesinin 2. fıkrası gereği, buluş bildiriminde buluşun konusunun, teknik problemin, bu problemin çözümünün ve buluşun nasıl gerçekleştirildiğinin açıklanması ile buluşun daha iyi açıklanması bakımından gerekli diğer bilgi ve belgelerin de sunulması gerekmektedir. Bunun yanında buluşun serbest buluş niteliğinin olup olmadığının ve gerekçelerinin de sunulması gerekmektedir. ÇBY'nin 29. maddesinin 3. fıkrasında, buluşun birden çok kişi tarafından gerçekleştirilmesi halinde bu bildirimde birlikte yapılabileceği, yapılacak bildirimde buluşu yapanların adlarının ve buluş üzerindeki katkı paylarının belirtileceği yer almaktadır. Aksi takdirde katkı paylarının eşit olacağı kabul edileceği belirtilmektedir. ÇBY'nin 29. maddesi 4. fıkrası, buluşun farklı yükseköğretim kurumundaki kişiler tarafından gerçekleştirilmesi durumunda, buluşu yapanların buluş bildirimini kendi yükseköğretim kurumlarına ayrı ayrı yapacakları yönündedir. Yine, aynı maddenin 5. fıkrası gereği, buluşu yapan kişilerin, buluşu kendi yükseköğretim kurumları dışında farklı yükseköğretim kurumlarının imkânlarını da kullanarak gerçekleştirmiş olmaları durumunda buluşu yapan kişilerin buluş bildirimini kendi yükseköğretim kurumlarına ve imkânlarından yararlanan yükseköğretim kurumlarına ayrı ayrı yapmak yükümlülükleri bulunmaktadır.

ÇBY madde 29/6,7,8 ile yükseköğretim kurumunun ilgili biriminin, buluş bildirimini kaydedeceği ve bildirim kendisine ulaştığı tarihi, bildirimde bulunan kişi veya kişilere geciktirmeksizin ve yazılı olarak bildireceği, buluş bildiriminin eksik yapılması halinde yükseköğretim kurumunun, bildirim kendisine ulaştığı tarihten itibaren iki ay içinde eksikliklerin giderilmesini buluşu yapana bildireceği, aksi halde, buluş bildirimi usulüne uygun yapılmış sayılacağı, buluşu yapanın, yedinci fıkra uyarınca yapılan bildirimde belirtilen eksiklikleri, bildirim

kendisine ulaştığı tarihten itibaren bir ay içinde gidereceği, aksi takdirde buluş bildiriminin usulüne uygun olarak yapılmamış sayılacağı ve buluş bildirimini yeniden yapılacağı belirtilmektedir.

Ayrıca, ÇBY madde 30 gereği, yükseköğretim kurumuna bildirim yapılmaksızın patent başvurusu yapılması halinde, başvuru yapıldığına ilişkin bildirim, patent başvurusuna ait tüm bilgi ve belgelerle birlikte patent başvuru tarihinden itibaren bir ay içinde buluşu yapan tarafından yükseköğretim kurumuna yapılması (başvuru bildiri) gerekmektedir.

SMK madde 121/3 uyarınca, yükseköğretim kurumunun buluş üzerinde hak sahipliği talebinde bulunması durumunda, patent başvurusu yapmakla yükümlü olduğu, aksi takdirde buluşun serbest buluş niteliği kazanacağı belirtilmektedir. Yine, ÇBY madde 31’de hak sahipliği talebiyle ilgili düzenleme yer almaktadır. Buna göre; Yükseköğretim kurumu, 29’uncu veya 30’uncu maddeler uyarınca yapılan bildirim üzerine buluşla ilgili olarak hak sahipliği talep edebilir. Yükseköğretim kurumu, hak sahipliği talebine ilişkin kararını, buluş veya başvuru bildiriminin yükseköğretim kurumuna ulaştığı tarihten itibaren dört ay içinde buluşu yapana yazılı olarak bildirmek zorundadır. Aksi takdirde buluşun serbest buluş olduğu kabul edilir.

Hak sahipliği talebine ilişkin karar tarihinden itibaren buluş üzerindeki tüm haklar yükseköğretim kurumuna geçmiş olur. Başvuru yükümlülüğüne ilişkin ÇBY madde 32’de de düzenleme yer almaktadır. Bu madde uyarınca; 29’uncu madde kapsamında yapılan buluş bildiri üzerine yükseköğretim kurumu; 31’inci maddeye göre hak sahipliği talebinde bulunmuşsa hak sahipliği talebine ilişkin karar tarihinden itibaren dört ay içinde, buluşu yapan ile yükseköğretim kurumunun anlaşmaları halinde karar tarihinden itibaren en geç altı ay içinde patent başvurusunda bulunmak zorundadır. Aksi takdirde buluş, serbest buluş niteliği kazanır. Yükseköğretim kurumu hak sahipliği talebine ilişkin kararını patent başvurusuyla birlikte Kuruma sunar. 30’uncu madde kapsamında patent başvurusu yapılmışsa ve yükseköğretim kurumu 31’inci maddeye göre hak sahipliği talebinde bulunmuşsa yükseköğretim kurumu patent başvurusunun kendi başvurusu olarak kabul edilmesini ve işlem görmesini, hak sahipliği talebine

ilişkin kararı da ekleyerek birinci fıkrada belirtilen süre içinde Kuruma bildirir. Aksi takdirde buluşun serbest buluş olduğu kabul edilir. Kurum, yükseköğretim kurumunun hak sahipliğine ilişkin kararının Kuruma bildirim tarihi itibarıyla başvuru sahibi değişikliğini Sicile kaydeder. Buluşu yapan, hak sahipliği yükseköğretim kurumuna geçen buluşla ilgili yapılan patent başvurusuna ilişkin tüm bilgi ve belgeleri ve buluşa ilişkin patent alınması ve devamındaki süreçlerde ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri yükseköğretim kurumuna verir. 29’uncu maddenin dördüncü ve beşinci fıkralarında belirtilen şekilde bildiri yapılan buluşlar için farklı yükseköğretim kurumları tarafından birlikte başvuruda bulunulur. Hak sahipliği paylaşımı, ilgili yükseköğretim kurumları arasında yapılacak sözleşme ile belirlenir. Yükseköğretim Kurumu hak sahipliği talebinde bulunmuşsa söz konusu buluşun yabancı bir ülkede de korunması için başvuruda bulunabilir. Yükseköğretim kurumu, buluşu yapanın talebi üzerine patent almak istemediği yabancı ülkeler için buluşu serbest bırakmak ve bu ülkelerde buluşu yapana patent almak için talepte bulunma imkânını sağlamakla yükümlüdür. Buluşun serbest bırakılması, rüçhan hakkı süresinin geçirilmemesi açısından makul bir süre içinde yapılır.

d. Buluşun Buluşu Yapana Bedelsiz Olarak Devri

SMK madde 121/6 ile buluşun buluşu yapana devri düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; yükseköğretim kurumunun başvurudan veya patent hakkından vazgeçmek istemesi veya buluşun, patent başvurusu yapıldıktan sonra serbest buluş niteliği kazanması halinde, yükseköğretim kurumu öncelikle buluşu yapana başvuru veya patent hakkını devralmasını teklif eder. Buluşu yapanın teklifi kabul etmesi durumunda haklar devredilir. Bu durumda yükseköğretim kurumu, buluşu yapana patent alınması ve korunması için gerekli olan belgeleri verir. Yükseköğretim kurumu, başvuru veya patent hakkını buluşu yapana devretmesi durumunda inhisari nitelikte olmayan kullanım hakkını uygun bir bedel karşılığında saklı tutabilir. Buluşu yapanın teklifi kabul etmemesi durumunda patent başvurusu veya patent üzerindeki tasarruf yetkisi yükseköğretim kurumuna ait olur.

Yine hakkın devri konusunda ÇBY madde 34/1 ile yükseköğretim kurumunun, başvurudan veya patent hakkından vazgeçmek istemesi durumunda Kurum nezdinde vazgeçme talebinde bulunmadan önce başvuru veya patent hakkını devralmasına ilişkin teklifini buluşu yapana bildireceği, buluşu yapanın, bu konuda kendisine yapılan bildirim tarihinden itibaren bir ay içinde cevap vermezse veya teklifi kabul etmezse patent başvurusu veya patent üzerindeki tasarruf yetkisi yükseköğretim kurumuna ait olacağı ve yükseköğretim kurumunun patent başvurusu veya patent hakkından vazgeçebileceği belirtilmektedir. Ayrıca, buluşu yapanın teklifi kabul etmesi durumunda haklar buluşu yapana bedelsiz olarak devredilir. Buluşu yapan başvurunun veya patentin kendi adına kaydedilmesi talebini Kuruma bildirir. Devir işleminin Sicile kaydedilmesine ilişkin olarak Kanununun 148'inci maddesi hükmü uygulanır. Bu durumda yükseköğretim kurumu, hak sahipliği değişikliğine konu buluşla ilgili patent alınması ve korunması için gerekli olan bilgi ve belgeleri buluşu yapana verir. ÇBY madde 34/2 gereği buluşun patent başvurusu yapıldıktan sonra serbest buluş niteliği kazanması durumunda başvuru veya patent üzerindeki haklar buluşu yapana bedelsiz olarak devredilir. Ayrıca, ÇBY madde 33 uyarınca buluşun serbest buluş olarak ileri sürülmesi durumunda yükseköğretim kurumu tarafından belirlenen ilgili birimin, itirazın bildirim tarihinden itibaren iki ay içinde itiraza ilişkin kararını vermesi gerekmektedir. Aksi durumda buluş, serbest buluş niteliğini kazanacaktır.

e. Makul Bir Bedel Ödeme Yükümlülüğü

SMK madde 115/3'te işverenin hizmet buluşu üzerinde tam hak talep etmesi halinde, çalışanın makul bir bedelin kendisine ödenmesini işverenden isteyebileceği ve işverenin hizmet buluşu üzerinde kısmi hak talep etmesi durumunda, işverenin buluşu kullanması hâlinde, çalışanın makul bir bedelin kendisine ödenmesini isteme hakkının doğacağından bahsedilmektedir.

ÇBY madde 8/2'de de kısmi hak talebine dayanarak işverenin buluşu kullanması halinde çalışanın, buluştan faydalanma karşılığı olarak işverenden kendisine bedel ödemesini isteme hakkının doğacağı belirtilmektedir.

f. Yükseköğretim Kurumlarında Buluştan Elde Edilen Gelirin Paylaşımı

SMK madde 121/8'de buluştan elde edilen gelirin yükseköğretim kurumu ve buluşu yapan arasındaki paylaşımı konusunda düzenleme yer almaktadır. Söz konusu hüküm gereği; buluştan elde edilen gelirin yükseköğretim kurumu ve buluşu yapan arasındaki paylaşımı, buluşu yapana gelirin en az üçte biri verilecek şekilde belirlenir. Buluştan elde edilen gelirin yükseköğretim kurumu hissesi ilgili yükseköğretim kurumu bütçesine öz gelir olarak kaydedilir ve başta bilimsel araştırmalar olmak üzere yükseköğretim kurumunun ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılır.

Yine, ÇBY madde 35/2 buluştan elde edilen gelirin yükseköğretim kurumu ve buluşu yapan arasındaki paylaşımın, buluşu yapana gelirin en az üçte biri verilecek şekilde belirleneceğini belirtmektedir.

g. Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşların Ticarileştirilmesi ve Ekonomik Gelişim Açısından Önemi

Teknoloji geliştirme ve üretim süreçlerinde yenilik getirebilme kabiliyetinin uluslararası mecrada önemli bir güç haline geldiği çağımız dünyasında ticaretteki rekabetin odağında geçmişin aksine hammadde ve mamul mal değil teknolojiye yenilik getirme, geliştirilen teknolojileri güncel hale getirme ve günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek teknik nitelikte hizmet yaratma yer almaktadır.⁹ Diğer bir deyişle, günümüzde ekonominin temelini büyük oranda teknoloji ve bilginin oluşturduğu görülmektedir. Bu sebeple bilginin önemine ve üretimine etkide bulunan alt etkenlerin de irdelenmesini zorunluluk arz etmektedir. Bilginin, üretim süreçlerindeki öneminin artması sonucunda ekonomik bir değer olarak varlık göstermesi ile birlikte bilginin mülkiyete konu edilmesi, fikri mülkiyet hakları kavramını günümüz teknolojisinde üretimin önemli bir etkeni haline getirmiştir.¹⁰ Bunun yanı sıra iş yöntemleri ve ticari

⁹ **Atakul**, Ahmet (2007) 'Teknoloji Transferinin Uluslararası İlişkilerdeki Yeri' (Yüksek Lisans), Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 2-3.

¹⁰ **Demir**, Caner (2015) 'Küresel Fikri Mülkiyet Hakları Politikalarının Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Farklılaşan Etkilerinin Analizi: Kuzey- Güney - Doğu Modeli' (Doktora), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 1.

sırların da öneminde artış yaşanmaktadır. İş ortakları ve rekabet halindeki kuruluşlar fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması amacı ile hukuki yollara başvurmuşlardır. Fikri ve sınai mülkiyete getirilen koruma ile şirkete uzmanlık bilgisi ve yöntem bilgisi kazandırılarak şirketin rekabet gücünde artışa gidilebilecektir. Ayrıca, fikri ve sınai mülkiyete konu olan şirket varlıklarının bilinçli kullanımı sonucu lisans sözleşmeleri ile şirkete devamlı gelir kaynağı da oluşturulabilecektir.¹¹

Fikri mülkiyet hakları, buluş sahiplerinin buluş üzerindeki haklarını korunma altına alarak buluşun ticarileşmesi açısından öneme sahiptir. Hem buluş sahibinin haklarını koruyarak yeni buluşlar bakımından teşvik görevi görür hem de buluşun ticarileşmesini sağlamak yoluyla ekonomik gelişmeye katkı sağlar. Bu nedenle fikri mülkiyet ve sınai mülkiyet haklarının önemi hem uluslararası düzeyde hem de ulusal düzeyde giderek artmaktadır.¹² Fikri ve sınai mülkiyet haklarının faydası iki yönlü gerçekleşir. Yeniliği ortaya çıkarana bireysel fayda sağlarken bu yenilik ile topluma da toplumsal fayda sağlanmaktadır.¹³ Bu kapsamda, yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar ile nitelikli ve katma değeri yüksek buluşların ortaya çıkma potansiyeli çok yüksektir. Yükseköğretim kurumlarında gerçekleşecek buluşların ticarileşmesi ile de Ar-Ge çalışmalarına kaynak aktarımı yapılmak suretiyle yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilecek buluş sayısının artmasını sağlayacak bir döngü oluşturulabilecektir. Bu şekilde de ekonomide katma değer yaratılabilecektir. Türkiye’de son yıllarda üniversite yönetimlerinde sınai mülkiyet hakları konusundaki farkındalıkta yükseliş görülmesi, sınai mülkiyet haklarıyla ilgili dersler ve yüksek lisans programlarının açılması, akademik yükselme kıstaslarında patent başvurusunda bulunmanın etkili hale gelmesi ve teknoloji transfer ofislerinin artması ile patent sayı-

larında yükselme görülmektedir. Türkiye’de patent tescillerinin yıllara göre dağılımı incelendiğinde; 2010 yılı toplam patent tescil sayısının 5510 olduğu, 2021 yılı toplam patent tescil sayısının ise 12566’ya ulaşmış durumda olduğu görülmektedir.¹⁴ SMK’nın yürürlüğe girmesi ile daha nitelikli bir sürece girilmiştir.

III. BULGULAR VE YORUM

Yapılan araştırmanın yöntemi seçilirken araştırma amacı ile araştırma problemi göz önünde bulundurularak alan yazındaki benzer çalışmalarda kullanılan nitel araştırma yöntemi seçilmiştir. Çalışma konusunun hukuk alanında olması nedeniyle doğası gereği nitel araştırma yöntemi uygulanması gerekmektedir. Nitel araştırma yöntemiyle araştırma konusu bütüncül bir biçimde ele alınmıştır. Yapılan araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden belge (doküman) inceleme yöntemi tercih edilmiştir. Elde edilen belgeler incelenirken genel tarama ve içerik çözümlemesi yapılarak mantık yöntemleri olan tümevarım ve tümden gelim yöntemlerinden de yararlanılmıştır. Belgelerin incelemesinde genel tarama ile alan yazında tespitler yapılmış ve yasa ve yönetmelik maddeleri incelenmiştir.

Araştırmada betimsel araştırma modeli tercih edilmiştir. Bu model ile elde edilen veriler tam olarak tanımlanmaktadır.

Araştırmanın evreni, Türkiye’deki ve dünyadaki fikri ve sınai mülkiyet hakları mevzuatı olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini ise 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu, 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu, Çalışan Buluşlarına, Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlara ve Kamu Destekli Projelerde Ortaya Çıkan Buluşlara Dair Yönetmelik ve 2021 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu’dur.

Araştırmanın amacı doğrultusunda verilerin toplanmasında dokümanlardan yararlanılmıştır.

Araştırma için elde edilen verilerin, araştırmanın problemine çözüm sağlayacak biçimde tümevarımsal olarak çözümlenmesi sağlanmıştır. Toplanan verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır.

¹¹ https://www.emo.org.tr/ekler/67a26d87265ea39_ek.pdf, s.e.t. 25.02.2022.

¹² **Toker Köse**, Meltem (2018) ‘Fikri Mülkiyet Hakları Çerçevesinde Patent’in İktisadi Boyutu ve Türkiye Örneği’ (Yüksek Lisans), Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 30.

¹³ **Yaşgül**, Yaşar Serhat (2009) ‘Fikri Mülkiyet Haklarının Yükselişinde Gelişmekte Olan Ülkelerin Uyguladıkları Stratejilerin Küresel Politik Ekonomi Yönünden Analizi-İlaç Sektörü Örneği’ (Doktora), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 14.

¹⁴ <https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik>, s.e.t. 05.09.2022.

Yapılan araştırmada elde edilen bulgulardan olan Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşların ticarileştirilmesi sürecinde karşılaşılan başlıca engeller; yükseköğretim kurumlarındaki iş yükü, buluşların pazarlanmasında yaşanan sorunlar, şirketleşme konusunda yönlendirme ve destek konusundaki yetersizlik, fikri mülkiyet ve sınai mülkiyet haklarıyla alakalı destek mekanizması yetersizliği, sanayinin talep yetersizliği ve mevzuattaki sorunlar olarak sıralanabilir. Bunun yanında buluş sahipleri danışmanlık, yatırımcı bulma, fon bulma, pazar araştırması, lisanslama, sözleşme yönetimi ile fikri ve sınai mülkiyet hakları konusunda desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca, ilgili kanunlarda da belirsizlik ve yetersizlik bulunması ile süreçlerin uzun ve karmaşık yapısı nedeniyle buluşların ticarileştirilmesi süreçlerinde olumsuzluklar görülmektedir. Bununla birlikte, akademik yükselme kriterlerinin ticarileşme konusunda yeterli seviyede bulunmaması da araştırmacılar bakımından motivasyon kaybına neden olmaktadır.¹⁵

Türkiye’de 2017 yılında, 6769 Sayılı SMK’nın yürürlüğe girmesiyle bir takım yararlı değişiklik ile alanda gelişme yaşansa da uygulamada yukarıda açıklanan nedenler ile mevzuatta yer alan belirsizlik ve çelişkiler sebebiyle yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşların ticarileştirilme süreçlerinde birçok engelle karşılaşılmaktadır. Bu doğrultuda, hukuki düzenlemelerde yer alan eksiklik ve belirsizliğin söz konusu engelleri doğurduğu görülmektedir. Bu engellerden ilki, süresi içerisinde buluş bildirimini yapılmış, patentlenebilir olan ve ticari potansiyelinin bulunduğu karar verilen buluşlarda patent başvurusunun üniversite tarafından yapılması sonucunda patentin üniversiteye ait olması nedeniyle lisanslama ve ticarileştirme sürecinde 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu hükümleri gereğince kamu ihalesi sürecinin uygulanması zorunluluğudur. Bu noktada uzun bürokratik işlemler sonucu ticarileştirme sürecinde aksamalar meydana gelmektedir. 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu’nun hükümleri gereği büyük oranda açık ihale yapılması gerekliliği mevcuttur. Bu durum özellikle üniversite-sanayi iş birliği sonucu ortaya çıkan buluşlarda sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bir işletmenin aynı veya nakdi desteği ile ortaya çıkan

buluşlarda da hak sahipliği üniversitenin olmaktadır. Buluşun ticari haklarının kullanımı için üniversitenin 2886 sayılı Kanuna göre ihaleye çıkması ve en yüksek teklifi veren isteklinin uhdesinde kalmak üzere buluşun haklarını devretmesi gerekmektedir. Bu noktada buluşun geliştirilmesi aşamalarında destek olan firmanın ihaleyi alamaması üniversite-sanayi iş birliğini kısıtlayan, firmaları teşvik etmekten çok firmaların isteksiz olmasını doğuran bir engel olarak belirmektedir.

Bir diğer engel, devlet üniversitelerinde gerçekleştirilen buluşların patent başvuru masraflarının karşılanacağı kaynak ve bütçe kalemi noktasındaki belirsizliktir. Bahsi geçen ücretlerin yükseköğretim kurumlarının idari işler bütçesinden ödenmesi halinde kurumun avans kapatma dönemlerinde sorunlar yaşanmaktadır. Şöyle ki; yapılan başvuru ödemeleri sonucu TÜRKPATENT tarafından faturaların birkaç ay sonra yükseköğretim kurumuna gönderilmesi avans kapatılması sürecinde soruna yol açmaktadır. Yükseköğretim kurumlarındaki patentlerin yıllık ücretleri ile farklı resmi ücret ödemeleri sonucunda da faturaların yükseköğretim kurumuna TÜRKPATENT tarafından gönderilme sürecinde sıkıntılar yaşanmaktadır. Yine, Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından kasım ve mart ayları arasında kamu harcamalarının kapatılması nedeniyle yıllık ücretler konusunda problemler ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar bütçe sınıflandırmasında “E.06.03-Gayri maddi hak alımları” bütçe kodu yer almakta ise de söz konusu bütçe kodu gayri maddi hakların satın alınmasına veya kiralanmasına ilişkin olup başvuru masraflarına ilişkin değildir.

Ayrıca, yükseköğretim kurumunun buluş üzerinde hak sahipliğinde bulunmayarak strateji gereği buluşu ticari sır olarak saklayarak ticarileştirmek istemesi durumunda belirsizlik mevcuttur. 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu çalışan buluşlarına ilişkin düzenleme içeren madde 116/2’nin yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen buluşlar için uygulanmadığı görülmektedir. SMK madde 116/2;

“(2) İşverenin hizmet buluşu için Kuruma ilk başvuru yükümlülüğü;

a) Hizmet buluşunun serbest buluş niteliği kazanması,

¹⁵ Kalkınma Bakanlığı 10. Kalkınma Planı, 2018.

b) Çalışanın, buluşu için başvuru yapılmamasına rıza göstermesi,

c) İşletme sırlarının korunmasının başvuru yapmamayı gerektirmesi,

hâllerinden en az birinin gerçekleşmesiyle ortadan kalkar.” şeklindedir (SMK madde 116/2).

Bunun yanında, SMK’da yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen buluşlar ve kamu projesi kapsamında gerçekleşen buluşlar ayrı olarak düzenlenmiştir. Ancak, yükseköğretim kurumlarının kamu projesinde yer alması sonucu gerçekleştirilen buluşlar için uygulanması gereken süreç hakkında düzenleme bulunmadığı görülmektedir.

Yine, yükseköğretim kurumlarında herhangi bir buluşun birden çok kişi tarafından beraberce yapılması durumunda hak sahipliğinin dağıtımı esasları hakkında belirsizlik bulunmaktadır. Şöyle ki; ÇBY madde 29/3; “Buluş birden çok kişi tarafından gerçekleştirilmişse bu bildirim birlikte yapılabilir. Bildirimde buluşu yapanların adları ve buluş üzerindeki katkı payları belirtilir. Aksi takdirde katkı paylarının eşit olduğu kabul edilir.” şeklinde ise de buluşu yapan kişilerin buluş üzerindeki katkı paylarının ne şekilde belirlenmesi gerektiği konusunda düzenleme yer almamaktadır. Mevzuattaki eksiklik nedeniyle uygulamada birlik sağlanamamakta ve buluş yapanların haklarının ihlali sonucu doğmaktadır.

Son olarak, Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen buluşlarda hak sahipliği konusuna yer veren mevzuat hükümleri incelendiğinde yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen hizmet buluşları hakkında SMK madde 113’de, SMK madde 121’de ve ÇBY madde 28’de yer alan düzenlemelerin çelişkili oldukları görülmektedir. SMK madde 121; “(...) (10) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir (...)” hükmü gereği ÇBY’nin düzenlendiği ancak Yönetmeliğin bazı hususlarda Kanun ile çelişkili olduğu tespit edilmiştir. Şöyle ki; yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen hizmet buluşu tanımı SMK madde 113 ile SMK madde 121/1 birlikte ele alınarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, SMK madde 113’te yer alan çalışan buluşlarına ilişkin hizmet buluşu tanımı şu şekildedir: “(1) Çalışanın, bir işletme veya kamu idaresinde yükümlü olduğu faaliyeti gereği gerçekleştirdiği ya da büyük ölçüde işletme veya kamu

idaresinin deneyim ve çalışmalarına dayanarak, iş ilişkisi sırasında yaptığı buluş, hizmet buluşudur.”

SMK m.121/Te göre:

“2547 sayılı Kanununun 3’üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde tanımlanan yükseköğretim kurumları ile Millî Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı’na bağlı yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlar için, özel kanun hükümleri ve bu madde kapsamında ki düzenlemeler saklı kalmak kaydıyla, çalışanların buluşlarına ilişkin hükümler uygulanır.”

ÇBY madde 28’de yer alan yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlara ilişkin tanım işe şu şekildedir:

“(1) Yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar, 2547 sayılı Kanununun 3’üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde tanımlanan yükseköğretim kurumları ile Millî Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı’na bağlı yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlardır. Buluşu yapanın yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmalara dayanarak veya yükseköğretim kurumunun araç ve gereçleri kullanılarak gerçekleştirilen buluşlar bu kapsama girer. Bu buluşların dışında kalan buluşlar bu Kısım kapsamında serbest buluş olarak kabul edilir.” şeklindedir.

İki hüküm incelendiğinde yönetmelikte bir buluşun yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen buluş olarak kabul edilebilmesi için;

- Buluşun yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilmesi gerektiği,
- Buluşu yapanın yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmalara dayanarak veya yükseköğretim kurumunun araç ve gereçleri kullanılarak gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. SMK madde 121’e bakıldığında da bir buluşun yükseköğretim kurumunda gerçekleşen buluş olarak kabul edilmesi için; yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

SMK'ya göre buluşun buluşu yapanın yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilmesinin buluşun hizmet buluşu olarak kabul edilmesi için yeterli olduğu açıkça görülmekte iken ÇBY buna aykırı olarak buluşu yapanın yükümlü olduğu faaliyeti gereği gerçekleştirilmesinin yanında buluşu yapanın yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmalara dayanarak veya yükseköğretim kurumunun araç ve gereçleri kullanılarak gerçekleştirilmesi şartını aramaktadır. Ayrıca, bir buluşun yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen buluş olabilmesi için SMK, yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucu ortaya çıkması gerektiğini belirtirken ÇBY yükseköğretim kurumlarının araç ve gereçlerini kullanarak veya yükseköğretim kurumlarının deneyim ve çalışmalarına dayanarak gerçekleştirilen buluşların hizmet buluşu olarak kabul edileceğini belirtmektedir. ÇBY buluşu yapanın büyük ölçüde yükseköğretim kurumunun deneyim ve çalışmalarına dayanarak gerçekleştirilmesi şartının hüküm altına almamış, büyük ölçüde olmasa da yükseköğretim kurumunun deneyim ve çalışmalarına dayanarak gerçekleştirilen buluşların hizmet buluşu olarak kabul edileceğini belirtmektedir.

IV. SONUÇ

Bu bölümde, yapılan araştırmanın amacı kapsamında elde edilen bulgular sonucu belirlenen engellere getirilen çözüm önerileri ile birlikte sonraki dönem araştırmacılara yönelik getirilen önerilere de yer verilmektedir.

Bulgular bölümünde açıklandığı üzere Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşların ticarileştirilmesi sürecinde birtakım engeller bulunduğu görülmektedir. Tespit edilen engeller arasında fikri ve sınai mülkiyet hakları mevzuatındaki çelişki ve belirsizliklerin önemli yer tuttuğu görülmektedir. Türkiye'de 2017 yılında 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanununun yürürlüğe girmesi ile bir takım yararlı değişiklik ile alanda gelişme yaşansa da uygulamada yukarıda açıkladığımız nedenler ile mevzuatta yer alan belirsizlik ve çelişkiler sebebiyle yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşların ticarileştirilme süreçlerinde birçok engelle karşılaşmaktadır. Bu doğrultuda, hukuki düzenlemelerde yer alan eksiklik ve belirsizliğin söz konusu

engelleri doğurduğu görülmektedir. Bulgular bölümünde belirtildiği üzere yapılan çalışma sonucunda altı adet engel tespit edilmiş olup altı engele de çözüm önerisi getirilmiştir.

Bunlardan ilki, süresi içerisinde buluş bildirimini yapılmış, patentlenebilir olan ve ticari potansiyelinin bulunduğu karar verilen buluşlarda patent başvurusunun üniversite tarafından yapılması sonucunda patentin üniversitenin kamu malı haline gelmesi nedeniyle lisanslama ve ticarileşme sürecinde 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu hükümleri gereğince kamu ihalesi sürecinin uygulanması zorunluluğudur. Her biri gayri maddi mülkiyet hakkı olan buluşların kendilerine özgü ticarileştirilme süreci doğabileceği göz önünde tutularak, bu engellerin kaldırılması amacıyla ilgili hükümlere yasa koyucu tarafından istisna hükümleri koyulması üniversite-sanayi iş birliğini artıracak önlemler arasındadır. Devlet üniversitelerinde gerçekleşen buluşların devredilmesi, kiralanması veya lisans verilmesi sürecinde 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu hükümlerinin uygulanmasının zorunlu tutulmaması amacıyla söz konusu kanunlara istisna hükümleri eklenmesi faydalı olabilecektir. Eklenebilecek istisna hükümleri; "Gayri maddi mülkiyet hakkı olma özellikleri nedeniyle ve her bir buluşun ne'ine has usulle ticarileştirmesi gerekliliğinden, Yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşların ticarileştirilmelerine yönelik her türlü devir, kiralama veya lisans verme işleri için (Yükseköğretim Kurulunun görüşünü almak şartıyla) işbu kanunda belirtilen ihale usullerinin uygulanması zorunlu değildir. Belirtilen işlerin yapılmasına ilişkin esaslar ilgili bakanlıklarca müştereken hazırlanacak bir yönetmelikte gösterilir." şeklinde düzenlenebilir. Belirtilen süreçlerin sağlıklı işleyişini sağlamak ve her bir farklı buluşun kendisine özgü şekilde ticarileştirilmesini sağlamak amacıyla buluşun gerçekleştiği üniversite tarafından uygulanacak metotlarla işletilmelidir.

İkinci engel, yükseköğretim kurumunun buluş üzerinde hak sahipliğinde bulunmayarak strateji gereği buluşu ticari sır olarak saklayarak ticarileştirmek istemesi durumunda ortaya çıkacak belirsizliktir. Bu konuda da Kanun'a ek hüküm getirilerek belirsizliğin ortadan kaldırılması faydalı olacaktır. İlgili Kanun'a

belirtilen şekilde bir hüküm getirilebilir; “Tüzel kişi tacir olmayan Yükseköğretim kurumunun hizmet buluşu için Türk Patent ve Marka Kurumu’na başvuru yapma yükümlülüğü, yükseköğretim kurumunun ticari sırların korunmasının başvuru yapmamayı gerektirmesi gerekçesiyle ortadan kalkar.”

Üçüncü engel, 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu’nda yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar ve kamu projesi kapsamında gerçekleştirilen buluşlar ayrı olarak düzenlenmiş olmasına rağmen yükseköğretim kurumlarının kamu projesinde yer alması sonucu gerçekleştirilen buluşlar için uygulanması gereken süreç hakkında düzenleme bulunmamasıdır. Konuyu açıklayıcı hükmün düzenlenerek SMK’ya eklenmesi ile eksiklik giderilebilir. İlgili kanuna şu şekilde bir ek düzenleme getirilebilir; “Yükseköğretim kurumlarının kamu destekli projelerde yer alması sonucu ortaya çıkan buluşlar hakkında kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlar hakkındaki kanun hükümleri esas alınır.”

Dördüncü engel, devlet üniversitelerinde gerçekleştirilen buluşların patent başvuru masraflarının karşılanacağı kaynak ve bütçe kalemi noktasındaki belirsizliktir. Bu sorunun çözümü için öncelikle yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar hakkında başvuru ödemelerine ilişkin olarak ayrı bir bütçe kalemi oluşturulabilir. “Gayri maddi mülkiyet hakları başvuru giderleri” adı altında bir bütçe kodu oluşturularak patent başvuru masraflarının oluşturulan kod üzerinden karşılanması sağlanabilir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (II) Sayılı Cetvelde yükseköğretim kurulu, üniversiteler ve yüksek teknoloji enstitülerinin özel bütçeli idarelerden olduğu belirtilmektedir; “(II) SAYILI CETVEL (Değişik: 22/12/2005-5436/12 md.) ÖZEL BÜTÇELİ İDARELER A) YÜKSEKÖĞRETİM KURULU, ÜNİVERSİTELER VE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜLERİ (...)”. 2021 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu “E” işaretli cetveli 44. madde hükmü ise; “Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin bütçelerinin “03.04.60.01-Beyiye Aidatları” ile “03.04.70.01-Mahkeme Harç ve Giderleri” ekonomik kodlarından yapılması gereken giderler, ödenek gönderme belgesi aranmaksızın muhasebe yetkilileri tarafından ödenir ve gerekli ödenek ilgili kurum tarafından Strateji ve Bütçe Başkanlığı bütçesinin 99-

41.32-01-09.09 tertibinde yer alan özellikli giderlerin karşılanmasına ilişkin ödenekten talep edilir.” şeklindedir. Söz konusu hükme “Gayri maddi mülkiyet hakları başvuru giderleri” ekonomik kodundan yapılması gereken giderlerin eklenmesi sağlanarak ödenek gönderme belgesi aranmaksızın ilgili kurum muhasebe yetkililerince ödemenin yapılması gerçekleştirilebilir. Belirtilen madde; “Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin bütçelerinin “03.04.60.01-Beyiye Aidatları”, “03.04.70.01-Mahkeme Harç ve Giderleri” ve “03.04.... - Gayri maddi mülkiyet hakları başvuru giderleri” ekonomik kodlarından yapılması gereken giderler, ödenek gönderme belgesi aranmaksızın muhasebe yetkilileri tarafından ödenir ve gerekli ödenek ilgili kurum tarafından Strateji ve Bütçe Başkanlığı bütçesinin 99-41.32-01-09.09 tertibinde yer alan özellikli giderlerin karşılanmasına ilişkin ödenekten talep edilir.” şeklinde değiştirilebilir. Bu sayede devlet üniversitelerinde gerçekleştirilen buluşların patent başvuru masrafları için “Gayri maddi mülkiyet hakları başvuru giderleri” bütçe tertibinden yapılacak harcamalar, ödenek beklenilmeksizin gerçekleştirilerek yıl içerisinde bu kalemden ödenek talebinde bulunulmaması sağlanabilir. Bu bütçe tertibinde oluşan ödenek üstü harcamaların ödeneği yılsonu itibarıyla ilgili kurum Strateji Geliştirme Daire Başkanlığınca karşılanabilir. Bu değişiklik, devlet üniversitelerinde gerçekleştirilen buluşların patent başvuru masraflarının karşılanacağı kaynak ve bütçe kalemi belirsizliğini önlemeye yardımcı olabilecektir.

Beşinci engel, yükseköğretim kurumlarında bir buluşun birden fazla kişi tarafından ortak olarak yapılması durumunda hak sahipliğinin dağıtımını esasları hakkında belirsizlik bulunmasıdır. İlgili yönetmeliğe katkı payı belirlenmesine dair form eklenerek belirtilen şekilde hüküm eklenebilir; “Buluşu yapanların hak sahipliğinin belirlenmesinde iş bu yönetmelik ekinde yer alan katkı payı belirlenmesi formu uyarınca tespit edilen oran dikkate alınır. Bu forma esas olarak ise buluşun yapılması sürecine katkı sağlayan kişilerin buluşa olan katkılarının raporları yer almalıdır.”

Son olarak altıncı engel; yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen hizmet buluşları hakkında hükümlere yer veren SMK madde 113, SMK madde 121 ve ÇBY madde 28’de yer alan düzenlemelerin

çelişkili olmasıdır. Yönetmelik ile kanun arasında çelişki bulunması durumunda her ne kadar üst hukuk normu olan kanunun uygulanması gerekmekte ise de mevzuatta ve uygulamada bütünlüğün sağlanabilmesi için söz konusu çelişkilerin giderilmesi yararlı olabilecektir. Kanunla çelişen yukarıda belirtilen yönetmelik maddesinin değiştirilmesi ile çelişkili ifadenin ortadan kaldırılması uygulamada birlik ve bütünlük sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle ÇBY madde 28/1'in "Yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar, 2547 sayılı Kanunun 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde tanımlanan yükseköğretim kurumları ile Millî Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlardır. Buluşu yapanın yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmalara dayanarak veya yükseköğretim kurumunun araç ve gereçleri kullanılarak gerçekleştirilen buluşlar bu kapsama girer. Bu buluşların dışında kalan buluşlar bu Kısım kapsamında serbest buluş olarak kabul edilir." şeklindeki hükmünün "2547 sayılı Kanunun 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde tanımlanan yükseköğretim kurumları ile Millî Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlar için, özel kanun hükümleri ve bu madde kapsamındaki düzenlemeler saklı kalmak kaydıyla, çalışanların buluşlarına ilişkin hükümler uygulanır." şeklinde SMK'ya uygun olarak değiştirilmesi yerinde olacaktır.

Bu noktada ticarileştirme sürecindeki mevcut sorunların çözümü için yasa koyucu tarafından gerekli ek yasal düzenlemeler yapılması ve aynı zamanda yükseköğretim kurumları tarafından da kolaylık sağlayıcı uygulamalara yönelme sağlanması ile alan açılması faydalı olacaktır.

Yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşların ticarileştirilmesi süreçlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için ilgili birimlerin kurulması ve gerekli desteklerin verilmesi sağlanabilir. Ancak bu yapının oluşturulmasında uluslararası standartlar gözetilirken Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının özellikleri ve ihtiyaçları da göz ardı

edilmemelidir. Yükseköğretim kurumları ile fikri ve sınai mülkiyet hakları türleri için en uygun modeller oluşturularak destek mekanizmalarıyla da destelenmesinin sağlanması faydalı olacaktır.

Hazine ve Maliye Bakanlığı'na, yükseköğretim kurumlarınca fikri ve sınai mülkiyet hakları masraflarının sorunsuz ve devamlı şekilde ödenmesinin sağlanması amacıyla öneri sunulması bu konuda olumlu sonuca ulaşılabilir.

Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşların ticarileştirilmesi sürecindeki mevzuat kaynaklı engeller bu çalışma ile ortaya konulmuş olup çözüm önerileri sunulmuştur. Sonraki dönemde araştırmacıların, uluslararası alanda yükseköğretim kurumlarının ticarileştirme süreçlerine ilişkin yapılaşmalarını ve modüllerini kapsamlı şekilde inceleyerek ulusal ihtiyaçlar doğrultusunda ülkemiz yükseköğretim kurumları yapısına en uygun modülün ortaya koyulması amacıyla analiz çalışmalarının toplumsal yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ata, Ahmet Yılmaz & Şahbaz, Ahmet** (2013), ‘Mülkiyet Hakları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki; AB Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme’ *Sosyoekonomi Dergisi*, S: 20, C: 20, s. 161-180.
- Atakul, Ahmet** (2007) ‘Teknoloji Transferinin Uluslararası İlişkilerdeki Yeri’ (Yüksek Lisans), Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Caner** (2015) ‘Küresel Fikri Mülkiyet Hakları Politikalarının Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Farklılaşan Etkilerinin Analizi: Kuzey- Güney - Doğu Modeli’ (Doktora), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 1.
- Karaaslan, Ahmet & Tuncer, Güner** (2010), ‘Uluslararası Rekabet Gücünün Artırılmasında Temel Devlet Politikaları’ *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 26, s. 23-45.
- Özden Merhacı, Selin** (2015), ‘Amerika Birleşik Devletleri Bayh-Dole Yasası ve Türk Hukukunda Öğretim Elemanlarının Buluşlarına İlişkin Bir Değerlendirme’ *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S: 2, C: 64, s. 405-434.
- Özkan, Yavuz** (2016) ‘Fikri Mülkiyet Haklarının Haczi’ (Yüksek Lisans), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Parlakıldız, Fatma Merve & Güvel Enver Alper** (2015), ‘Fikri Mülkiyet Hakları ve Bu Hakları Korumanın Ekonomik Önemi’ *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, S: 4, C: 8, s. 29-39.
- Soyak, Alkan** (2005) ‘Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve GOÜ’ler Açısından Önemi’ *Legal Fikri ve Sınai Haklar Dergisi*, S: 1, C: 1, s. 11-30.
- Tanrıverdi, Suna** (2007) ‘Fikri Mülkiyet Haklarının Ekonomik Temelleri ve Ekonomiye Yansımaları’ (Yüksek Lisans), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yerlikaya, Hande** (2018) ‘Rekabet Hukuku ve Fikri Mülkiyet Hukuku Arasındaki İlişki Kapsamında Patent’ (Yüksek Lisans), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- https://www.emo.org.tr/ekler/67a26d87265ea39_ek.pdf, s.e.t. 25.02.2022.
- <https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/commonContent/History>, s.e.t. 25.02.2022.
- <https://www.patentraporu.com/>, s.e.t. 10.04.2022.
- <https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik>, s.e.t. 05.09.2022.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan etmektedir. Aksi bir durumun tespiti halinde Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi (TFM) hiçbir sorumluluğu kabul etmemektedir. Sorumluluk, çalışmanın yazarına aittir.

Katkı Oranı Beyanı: Söz konusu çalışmanın hazırlanması ve yazımı aşamasında yazarların katkı oranı %50'dir.

Varsa Destek ve Teşekkür Beyanı: Yoktur.

Çatışma Beyanı: Yoktur.

Ethics Statement: *The author declares that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, TFM does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.*

Contributions Statement: *Authors have contributed 50%-50% into preparing and writing this study..*

Statement for Support and Appreciation If Any: *None.*

Statement for Conflict of Interest: *None.*